

Чернявський І.Ю.

кандидат економічних наук,
Національний університет біоресурсів
та природокористування України

Cherniavskiy Ivan

University of Bioresources and Nature Management of Ukraine

ФОРМУВАННЯ ПАРАДИГМИ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

У статті здійснено теоретичне узагальнення результатів наявних досліджень і обґрунтування напрямів якісних змін формування нової парадигми розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в умовах цифрової економіки, які стосуються бізнес моделей, факторів агровиробництва, організаційної культури, цифрової трансформації, процесів всеосяжної інтелектуалізації й екологізації їх діяльності, що дозволить підприємствам аграрної сфери збалансовано розв'язувати актуальні бізнесові завдання нової якості розвитку інтелектуального капіталу в умовах цифрової економіки. Зокрема, у статті уточнено сутність поняття „парадигма”, визначено наукові підходи щодо її формування, виявлено принципові відмінності нової парадигми розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в умовах цифрової економіки, її основні засади та ключові компоненти, окреслено етапи її формування, внутрішні та зовнішні чинники впливу, виклики, проблеми та переваги.

Ключові слова: інтелектуальний капітал, підприємства аграрної сфери, цифрова економіка, розвиток, парадигма.

Постановка проблеми. Перехід аграрної сфери від індустріальної до цифрової економіки за реалій періодичного виникнення глибоких кризових потрясінь, глобалізації економічного простору, що супроводжуються загостренням конкуренції, проривом цифрових технологій, перевиробництвом, соціальними і воєнними конфліктами, екологічними проблемами посилює запит на формування нової парадигми розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в умовах цифрової економіки. Важливим завданням для підприємств аграрної сфери є формування якісно нових концепцій, методологічних підходів та інструментарію розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери у умовах цифрової економіки задля освоєння інновацій, інтелектуалізації виробництва, впровадження сучасних цифрових технологій, реалізації нових управлінських стратегій та бізнес-моделей. Таким чином, формування нової парадигми розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери у умовах цифрової економіки вважаємо актуальним, що підтверджується: стрімкою цифровою трансформацією усієї аграрної сфери (сучасні цифрові технології, такі як інтернет речей (IoT), штучний інтелект (AI), великі дані (Big Data) та блокчейн, активно впроваджуються в аграрній сфері, що кардинально змінює традиційні підходи до управління виробництвом, персона-

лом, логістикою й взаємовідносин з усіма контактними аудиторіями та оптимізує виробничі процеси, зменшує витрати підприємств й підвищує їх продуктивність); загостренням конкуренції на глобальному ринку (для успіху на міжнародному рівні підприємствам аграрної сфери необхідно не лише виробляти якісну продукцію, але й ефективно управляти ресурсами, включаючи інтелектуальний капітал, який стає основним джерелом інновацій, що дозволяють їм виходити на нові ринки та продукувати конкурентні переваги); істотною декомпозицією ринку праці (цифрова економіка вимагає нових компетенцій, навичок і знань від працівників що зумовлює доцільність інвестицій у розвиток людського капіталу та розвиток креативності та інноваційного мислення); необхідності забезпечення екологічної стійкості (цифрові технології дозволяють ефективніше використовувати природні ресурси, зменшуючи вплив на навколишнє середовище, а інтелектуальний капітал стає основою для розробки та впровадження екологічно стійких практик та сприяє реалізації цілей сталого розвитку, що є важливим для довгострокового успіху підприємств аграрної сфери); зростання значення нематеріальних активів (у цифровій економіці значення патентів, торгових марок, знань і технологій зростає, підприємства аграрної сфери повинні активно накопичувати інтелектуальні активи для забезпечення

свого майбутнього, що вимагає нових підходів до розвитку інтелектуального капіталу). Фактично, сучасна парадигма розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в умовах цифрової економіки має бути зорієнтована як на ефективне управління аграрним бізнесом, так і на вирішення екологічних і соціальних проблем. Тобто, формування нової парадигми розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери у цифрову епоху є необхідним кроком для забезпечення їх конкурентоспроможності, ефективності та стійкості, що дозволить їм адаптуватися до швидких змін, використовувати нові технології та забезпечувати сталий розвиток у довгостроковій перспективі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Ретроспективний огляд наукових публікацій різних аспектів розвитку інтелектуального капіталу підприємств в умовах цифрової економіки засвідчує, що велика когорта вітчизняних і зарубіжних вчених підтримує необхідність формування нової парадигми такого розвитку: Бабчинська О. І. [1], Гудзь О. Є., Петькун С. М. [2], Козловський С. В., Синегуб П. С. [3], Марценюк Л. В., Матусевич О. О., Лебедева В. К. [4], Stewart T. A. [9]. Проте, результати наявних досліджень потребують теоретичного узагальнення і обґрунтування напрямів якісних змін формування нової парадигми розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в умовах цифрової економіки, які стосуються бізнес моделей, факторів агровиробництва, організаційної культури, цифрової трансформації, процесів всеосяжної інтелектуалізації й екологізації їх діяльності.

Формулювання цілей статті. Метою статті є теоретичне узагальнення результатів наявних досліджень і обґрунтування напрямів якісних змін формування нової парадигми розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в умовах цифрової економіки, які стосуються бізнес моделей, факторів агровиробництва, організаційної культури, цифрової трансформації, процесів всеосяжної інтелектуалізації й екологізації їх діяльності.

Виклад основного матеріалу. Успішність та траєкторія розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в умовах цифрової економіки визначається наявністю відповідної парадигми, що реалізується через бізнес-процеси, цифрову трансформацію, організаційну культуру, процеси всеосяжної інтелектуалізації й екологізації, тому її формування вважаємо першочерговим завданням, що надасть можливість врахувати весь спектр економічних, технологічних, інформаційних, соціально-культурних, екологічних аспектів та забезпечити високу конкурентоспроможність і стабільний інтелектуальний розвиток підприємств аграрної сфери. Поняття «парадигма» (з грецької – *paradeigma* – приклад, модель, зразок, форма) у словнику з філософії пояснюється як «сукупність теоретичних та методологічних передумов, що визначають конкретне дослідження, яке втілюється у науковій практиці на цьому етапі [8]. Т. Кун стверджував, що парадигма це «визнані усіма наукові досягнення, які

впродовж певного часу формують модель вирішення проблеми для наукового співтовариства, яку слід розглядати не просто як поточну теорію, а у вигляді цілісного світогляду, у межах якого вона існує разом з усіма висновками, включаючи сукупність переконань, цінностей, технічних засобів, вона виступає теоретико-методологічною моделлю постановки і зразком для розв'язання завдань наукового дослідження» [7]. В цілому підтримуючи таку позицію, О. Огієнко парадигму тлумачив, як «вихідну концептуальну схему, методологічний конструкт, який інтегрує провідні наукові теорії, моделі вирішення проблем, що домінують упродовж певного історичного періоду в науці» [5]. У такому ж контексті, С. Сисоєва й І. Соколовська переконують, що парадигма це „інтегровані концептуальні ідеї, які визначають теоретико-методологічні засади дослідження проблем, а також теорії, що свідчать про розвиток науки у певний історичний період розвитку суспільства” [6]. Узагальнюючи [1–3; 5–8], можемо констатувати, що парадигма – це сукупність світоглядних, наукових надбань і ціннісних уявлень, включаючи систему поглядів, теорії, концепції, доктрини, методи, ідеї, що були розроблені і освоєні в конкретній галузі знань в певний історичний період.

Тобто, нова парадигма розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в сучасних умовах цифрової економіки має передбачати фундаментальну зміну підходів до розвитку, управління, організації бізнес-процесів, взаємодії з клієнтами, партнерами та конкурентами. Композиційно поєднуючи різні структурні концептуальні компоненти, парадигма окреслює методологічні й методичні контури, інструментальні функції, фокусуючись на сутнісній квінтесенції обґрунтованої системи наукових поглядів. Прагматична роль парадигми розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в сучасних умовах цифрової економіки розкривається як універсальний інструмент обґрунтування й адаптації інтелектуалізації підходів до бізнес-процесів. У такому контексті, вона здатна помітно уніфікувати й адаптувати використання інтелектуального капіталу та освоєння нововведень. Вона має базуватися на інтеграції цифрових технологій, які трансформують традиційні моделі ведення бізнесу, сприяючи підвищенню ефективності, інтелектуалізації, інноваційності, екологізації та конкурентоспроможності і формуватися на синтезі наукових підходів: екосистемний, синергетичний, проблемно-орієнтований, культурологічний, аксіологічний, ресурсний, інтегративний, гуманістичний, компетентнісний, мережевий.

Формування парадигми розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в сучасних умовах цифрової економіки передбачає переосмислення традиційних підходів до управління, стратегічного планування та організації бізнес-процесів. Цифрова економіка змінює правила гри, вимагаючи від підприємств гнучкості, інтелектуалізації діяльності, інноваційності та орієнтації на дані. Практично, більшість

науковців відмічають необхідність формування нової парадигми розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в сучасних умовах цифрової економіки, яка повинна відповідати сучасним викликам і вимогам часу [1–4; 9]. Принциповими відмінностями нової парадигми повинно стати: врахування інтелектуалізації, інноваційності, екологічності, соціальної відповідальності та динамічності розвитку цифрових технологій і суспільних відносин в аграрній сфері; головне джерело доданої вартості – інтелектуальний капітал, інновації стають основним драйвером розвитку, підприємства активно інвестують у нові технології, стартапи та експерименти, впровадження інноваційних інструментів інтелектуалізації діяльності (бенчмаркінг, аутсорсинг, інсорсинг, контролінг, консалтинг, бюджетування тощо); активне впровадження цифрових технологій, таких як хмарні обчислення, IoT (Інтернет речей), блокчейн, автоматизація та роботизація, цифровізація бізнес-процесів та автоматизація ухвалення управлінських заходів з урахуванням стохастичності поведінки усіх контактних аудиторій, цифрова трансформація стає обов'язковим елементом розвитку, що включає перебудову бізнес-моделей, процесів та організаційної культури, цифрові технології дозволяють виходити на глобальні ринки, використовувати віддалені команди та залучати клієнтів з усього світу; акцент на створенні інтелектуальних екосистем, де підприємства співпрацюють з партнерами, постачальниками, клієнтами та навіть конкурентами для створення доданої вартості, ресурсна мобілізація, розширення меж суспільного втручання й нагляду в економічні процеси підприємств; клієнтоорієнтованість стає основним пріоритетом, використання персоналізованих підходів, CRM-системи та аналітики поведінки клієнтів для задоволення їх потреб, орієнтація на якість та споживачів, демократизація взаємодій та лібералізація взаємовпливів, рівнева ієрархічність; акцент на гнучкості, адаптивності, відкритості, прозорості, співпраці та швидкості, використання гнучких методологій (наприклад, Agile), що дозволяють швидко адаптуватися до змін ринку, використання відкритих платформ, API та спільних ресурсів, швидкість стає критично важливою, підприємства повинні оперативно реагувати на зміни ринку, технологічні тренди та потреби клієнтів; основним джерелом прийняття рішень стають великі обсяги даних (Big Data), аналітика та штучний інтелект, підприємства використовують дані для прогнозування, оптимізації процесів та персоналізації послуг; підвищення соціальної відповідальності й ролі організаційної культури, максимізація ціннісних установок, розподіл відповідальності, мінімізація витрат й впливу на довкілля; системність впровадження, стратегічна спрямованість, адаптація до зовнішнього середовища, результативність, синергетичний ефект.

Тобто, нова парадигма розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в сучасних умовах цифрової економіки має характеризуватися інте-

лектуалізацією, гнучкістю, екологізацією, інноваціями, клієнтоорієнтованістю, соціальною відповідальністю та активним використанням цифрових технологій. Вона вимагає від підприємств аграрної сфери швидкої адаптації до змін, постійного вдосконалення та інтеграції в глобальні інтелектуальні екосистеми.

Основними засадами формування такої парадигми слід вважати: цифрова трансформація як основа розвитку (підприємство має інтегрувати цифрові технології у всі аспекти своєї діяльності: від виробництва до взаємодії з клієнтами); екосистемність (співпраця з іншими компаніями, стартапами, установами та платформами для створення доданої вартості на основі інтелектуального капіталу); гнучкість та адаптивність (підприємство має бути готове до швидких змін на ринку, технологічних інновацій та нових вимог споживачів); інноваційність (постійний пошук нових ідей, технологій та бізнес-моделей); клієнтоорієнтованість (ключовим має бути задоволення потреб клієнтів через персоналізацію, швидкість та зручність); орієнтація на дані (Data-Driven) (прийняття рішень має ґрунтуватися на аналізі даних, що дозволяє оптимізувати процеси, прогнозувати тренди та підвищувати ефективність); ефективне використання інтелектуального капіталу та постійне навчання персоналу.

Опираючись на вказані основні засади, ключовими компонентами парадигми розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в сучасних умовах цифрової економіки слід визнати:

цифрова трансформація, що передбачає перехід від аналогових до цифрових процесів у всіх аспектах діяльності підприємства, використання таких технологій, як штучний інтелект, великі дані (Big Data), інтернет речей (IoT), хмарні обчислення, блокчейн тощо, автоматизація бізнес-процесів для зниження витрат і підвищення продуктивності;

орієнтація на споживача, що включає використання аналітики даних для персоналізації пропозицій та покращення клієнтського досвіду, широка інтеграція цифрових каналів комунікації (соціальні мережі, мобільні додатки, чат-боти), швидке реагування на зміни потреб ринку завдяки реальному часу аналізу даних;

інноваційна організаційна культура, що передбачає створення умов для постійного впровадження нових ідей та технологій, розвиток внутрішньої екосистеми інновацій, включаючи стартапи, акселератори та внутрішні лабораторії, підтримка експериментів та тестування нових підходів, впровадження інклюзій;

гнучкість та адаптивність, що передбачає здатність швидко адаптуватися до змін ринкових умов та технологічних трендів, використання гнучких методологій управління (Agile, Scrum) для розробки продуктів та послуг, створення модульних структур, які дозволяють швидко масштабувати або змінювати бізнес-моделі;

формування цифрових екосистем, що передбачає взаємодію з іншими підприємствами, стартапами, установами та платформами для створення спільних цінностей, розвиток партнерських мереж та відкритих

інновацій, використання платформ для обміну даними, ресурсами та знаннями;

управління даними, що включає використання великих даних для прийняття стратегічних рішень, забезпечення безпеки та конфіденційності даних, створення систем аналітики, які дозволяють прогнозувати тренди та оптимізувати бізнес-процеси;

нові бізнес-моделі, що передбачає перехід від традиційних моделей до моделей, заснованих на цифрових платформах (наприклад, модель „as a service” – SaaS, PaaS, IaaS), освоєння моделей спільного використання (sharing economy) та підписних сервісів, створення додаткової вартості через інтелектуальні цифрові продукти та послуги;

розвиток цифрових компетенцій, що включає інвестиції в навчання та розвиток персоналу для роботи з новими технологіями, залучення талантів у сфері агро й цифрових технологій, формування команди, здатної до постійного навчання та адаптації;

сталість та відповідальність, що передбачає інтеграцію принципів сталого й зеленого розвитку в цифрові агро стратегії, використання технологій для зменшення екологічного впливу та підвищення енергоефективності, відповідальне використання даних та технологій з урахуванням етичних норм.

Тобто, парадигма розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в сучасних умовах цифрової економіки має передбачати комплексний підхід, який поєднує технологічні інновації, інтелектуалізацію й екологізацію діяльності, орієнтацію на клієнта, гнучкість управління, соціальну відповідальність та розвиток нових бізнес-моделей й компетентностей. Успіх у цифровій економіці залежить від здатності підприємства аграрної сфери адаптуватися до швидких змін, ефективно впроваджувати інтелектуалізацію, використовувати дані та технології, а також створювати цінність для всіх стейкхолдерів.

При формуванні змістового наповнення парадигми розвитку інтелектуального капіталу в сучасних умовах цифрової економіки слід враховувати вплив різноманітних внутрішніх та зовнішніх чинників на діяльність підприємств аграрної сфери. До таких внутрішніх чинників варто віднести:

організаційну культуру підприємства, оцінити чи сприяє вона формуванню креативного середовища, інноваціям, експериментам та постійному навчанню, ідентифікувати готовність керівництва та працівників до впровадження змін;

рівень кваліфікації персоналу, проаналізувати рівень компетенцій фахівців у сфері інтелектуалізації, цифрових технологій, аграрних наук та управління, обсяги інвестицій в навчання та підвищення кваліфікації працівників;

технологічна інфраструктура, здійснити моніторинг сучасного обладнання, програмного забезпечення та інших цифрових інструментів, оцінити глибину інтеграції технологій, таких як IoT, Big Data, штучний інтелект, блокчейн тощо;

інформаційно-комунікаційні ланцюги, проаналізувати ефективність систем збору, аналізу та використання даних, створення інформаційних баз та механізмів комунікацій й обміну інформацією між працівниками;

обсяги фінансових ресурсів, оцінити доступність фінансування цифрових технологій та розвитку інтелектуального капіталу, ефективність управління фінансами для підтримки інноваційних проєктів.

До зовнішніх чинників варто віднести:

державна політика та регуляторне середовище, оцінити можливості державної підтримки через програми фінансування, податкові пільги та регуляторні ініціативи, наявність чітких стандартів та норм для використання цифрових технологій у аграрній сфері;

рівень розвитку цифрової інфраструктури в регіоні, здійснити моніторинг доступу до швидкого інтернету, хмарних сервісів та інших цифрових ресурсів, оцінити наявність екосистеми для розвитку інновацій (технопарки, інкубатори тощо);

рівень конкуренції на ринку, ідентифікувати тиск з боку конкурентів, що стимулює впровадження нових технологій та підвищення ефективності, необхідність диференціації продукції через інновації;

глобальні тренди та виклики, проаналізувати вплив глобальних трендів, таких як зміна клімату, дефіцит ресурсів, зростання попиту на продовольство, визначити необхідність адаптації до нових вимог споживачів (екологічність, якість, прозорість);

науково-технічний прогрес, оцінити доступ до нових технологій та наукових розробок у сфері агробізнесу, можливість співпраці з науковими установами, університетами та стартапами;

соціально-економічні умови, проаналізувати рівень доходів населення, що впливає на попит на сільськогосподарську продукцію, демографічні зміни та міграцію працівників у сільській місцевості.

Таким чином. для успішного формування змістового наповнення парадигми розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в сучасних умовах цифрової економіки необхідно враховувати як внутрішні, так і зовнішні чинники, ключовими з них вважаємо інтеграцію цифрових технологій, інвестиції в людський капітал, формування сприятливого креативного середовища, підтримку з боку держави та активну участь у глобальних інтелектуальних екосистемах.

Формування парадигми розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в сучасних умовах цифрової економіки має відбуватися за наступними етапами: діагностика поточного стану (оцінка рівня цифрової та інтелектуальної зрілості підприємства, аналіз наявних бізнес-процесів, технологій та ресурсів, виявлення слабких сторін та можливостей для впровадження інтелектуальних і цифрових рішень); визначення мети й стратегічних цілей (формулювання мети й цілей інтелектуалізації й цифрової трансформації (зокрема: підвищення ефективності, розширення ринку, покращення клієнтського досвіду), опрацю-

вання ключових показників ефективності (KPI); розробка стратегії інтелектуалізації діяльності на основі цифрової трансформації (вибір технологій: хмарні сервіси, штучний інтелект, IoT, блокчейн; планування етапів впровадження з урахуванням ресурсів та ризиків, визначення партнерів інтелектуалізації та постачальників цифрових рішень); впровадження цифрових технологій, модернізація інфраструктури (програмне забезпечення, обладнання, мережі), автоматизація бізнес-процесів, інтеграція систем збору та аналізу даних; розвиток організаційної культури, навчання персоналу новим навичкам та підходам, формування культури інновацій та експериментів, залучення співробітників до процесу цифрової трансформації; постійний моніторинг результатів інтелектуалізації та цифрової трансформації, корекція й оптимізація стратегічних заходів на основі отриманих даних, масштабування успішних рішень на нові напрями діяльності; створення інтелектуальної екосистеми, розширення співпраці з іншими учасниками ринку, впровадження платформних моделей бізнесу, створення доданої вартості для клієнтів через цифрові сервіси. Формування парадигми розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в сучасних умовах цифрової економіки – це постійний процес, який вимагає стратегічного планування, креативного мислення та готовності адаптуватися до нових викликів. Ключовими факторами успіху, при цьому, слід вважати: зростання ефективності, інтелектуальної та цифрової зрілості, активна підтримка керівництвом, залучення топ-менеджменту, інвестиції в технології, готовність підприємства до змін, експериментів та нових підходів, забезпечення захисту інформації [1–4; 9].

Формування нової парадигми розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в сучасних умовах цифрової економіки може бути пов'язана з низкою викликів і проблем: швидкість появи інновацій й технологічних змін, цифрова економіка характеризується стрімким розвитком інновацій й технологій, таких як штучний інтелект, блокчейн, інтернет речей (IoT) тощо, підприємства можуть не встигати адаптуватися до нових вимог, як наслідок виникає ризик втрати конкурентоспроможності через застарілі процеси та технології; нестача кваліфікованих кадрів, для розвитку інтелектуального капіталу потрібні креативні фахівці з високим рівнем знань у сфері IT, аналітики даних, кібербезпеки тощо, дефіцит таких кадрів ускладнює розвиток і може зумовити зниження ефективності цифрових ініціатив через недостатню компетентність персоналу; високі витрати на інтелектуалізацію й впровадження цифрових рішень вимагають значних фінансових інвестицій у обладнання, програмне забезпечення, навчання персоналу тощо, зростає фінансове навантаження на підприємство, особливо для малих та середніх підприємств; зростання цифрової активності збільшує ризики кібератак, витоків даних та інших загроз, що підвищує ризики втрати довіри клієнтів, фінансові збитки та юридичні

наслідки; нова парадигма вимагає переходу до якісних нових бізнес-моделей й екосистеми, що передбачає необхідність радикально переосмислити стратегію підприємства, що може бути складним для традиційних команд; використання великих обсягів даних, які генеруються в цифровій економіці, вимагають ефективних систем збору, аналізу та використання, що породжує ризики втрати важливої інформації або прийняття рішень на основі неповних або неточних даних; підвищені регуляторні виклики, оскільки законодавство часто відстає від суспільного прогресу, що створює невизначеність у питаннях регулювання інтелектуальної власності та цифрової діяльності та підвищує юридичні ризики й труднощі у визначенні правил гри; перехід до інтелектуалізації процесів в умовах цифрової економіки вимагає змін у організаційній культурі, етичних та соціальних аспектах включаючи готовність до інновацій, інклюзії, етики, соціальної відповідальності та гнучкості, що може зустріти опір з боку працівників або керівництва чи привести до втрати репутації та конфліктів з громадськістю; інтелектуалізація діяльності в умовах цифрової економіки стирає географічні кордони, що збільшує конкуренцію з іноземними компаніями, а необхідність конкурувати на глобальному рівні, вимагає додаткових ресурсів; необхідність інтеграції старих і нових систем і платформ, оскільки багато підприємств мають застарілі IT-системи, які важко інтегрувати з сучасними цифровими рішеннями, що може знизити ефективність та збільшити витрати на модернізацію. Тобто, для успішного формування парадигми розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в сучасних умовах цифрової економіки необхідно враховувати вищевказані виклики та розробляти стратегічні заходи, що включають інтелектуалізацію, інновації, інвестиції в кадри, забезпечення кібербезпеки та адаптацію до нових умов ринку, оскільки гнучкість та готовність до змін стають ключовими факторами успіху.

Водночас, зауважимо, що нова парадигма розвитку інтелектуального капіталу в сучасних умовах цифрової економіки може допомогти підприємствам аграрної сфери вирішити низку ключових завдань, спрямованих на підвищення ефективності, конкурентоспроможності та сталого розвитку, окреслимо основні переваги нової парадигми: оптимізація виробничих процесів, впровадження точного землеробства (Precision Agriculture), використання даних з GPS, IoT-датчиків, дронів та супутників для моніторингу стану ґрунту, рослин та погодних умов, що дозволить оптимізувати використання ресурсів (вода, добрива, пестициди) та підвищити врожайність, автоматизація виробництва, освоєння роботизованих систем для посіву, збирання врожаю, обробки ґрунту тощо, що зменшить витрати праці та підвищить точність операцій; гармонізація управління логістичними ланцюгами, трекінг продукції, використання блокчейн-технологій для відстеження руху продукції від поля до споживача, що забезпечує прозорість та довіру, засто-

сування аналітики даних для планування маршрутів, зменшення витрат на транспортування та скорочення часу доставки; підвищення якості діагностики та прогнозування, використання штучного інтелекту (AI) та машинного навчання для аналізу історичних даних та прогнозування майбутніх урожаїв, моніторинг ризиків, пов'язаних із кліматичними змінами, коливаннями цін на ринку та іншими чинниками, для прийняття обґрунтованих рішень; підвищення ефективності управління усіма ресурсами, використання IoT для моніторингу та оптимізації витрат енергії в сільськогосподарських процесах, впровадження систем автоматичного поливу, що враховують вологість ґрунту та погодні умови, тощо; підвищення якості продукції, використання дронів та сенсорів для виявлення хвороб, шкідників та дефіциту поживних речовин на ранніх стадіях, автоматизовані системи для перевірки якості продукції під час збирання та переробки; розвиток цифрової інфраструктури, інтеграція платформ та систем, створення єдиної цифрової платформи для управління усіма бізнес-процесами (виробництво, логістика, фінанси, продажі), використання хмарних сервісів для зберігання та обробки великих обсягів даних; модернізація системи підтримки прийняття рішень (DSS), використання аналітичних інструментів для надання рекомендацій щодо оптимізації виробництва, маркетингу та управління ресурсами, використання технології цифрових двійників, створення віртуальних моделей сільськогосподарських об'єктів для тестування різних сценаріїв та оптимізації бізнес-процесів; розвиток екологічно стійкого аграрного виробництва, моніторинг впливу на довкілля, використання даних для зменшення негативного впливу на ґрунт, воду та атмосферу, впровадження екологічних практик, використання цифрових технологій для підтримки органічного землеробства та зменшення використання хімікатів; підвищення конкурентоспроможності, використання інструментів цифрового маркетингу для просування продукції на ринку та Big Data для вивчення ринкових тенденцій, потреб споживачів та конкурентів; підготовка кадрів, навчання персоналу, впровадження програм підвищення кваліфікації для роботи з новими технологіями, розвиток навичок роботи з цифровими інструментами серед працівників; удосконалення фінансового управління, впровадження фінтех-рішень, використання цифрових платформ для управління фінансами, отримання кредитів та страхування, використання аналітичних інструментів для моніторингу та оптимізації фінансових потоків; зростання інтелектуального капіталу, освоєння інновацій, проведення досліджень, співпраця з науковими установами, використання результатів наукових досліджень для впровадження нових технологій та методів виробництва, використання цифрових технологій для створення інноваційних сільськогосподарських продуктів та послуг. Таким чином, нова парадигма розвитку інтелектуального капіталу в сучасних умовах цифрової економіки дозволяє підприємствам аграрної сфери не лише підвищити ефективність

виробництва, але й адаптуватися до викликів цифрової економіки, забезпечуючи сталий розвиток та конкурентоспроможність на глобальному ринку за рахунок інтелектуалізації процесів.

Підсумовуючи, відмітимо, що запропоновані засади формування нової парадигми розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в умовах цифрової економіки враховують динамічність та непередбачуваність зовнішнього середовища, нові виклики, зростання запитів споживачів, характер взаємовпливу елементів організаційної культури та цифрової інфраструктури, місце і роль інтелектуальних ресурсів підприємства, що поєднує в собі використання креативних ідей, більш досконалих технологій, методів та інструментів, організаційних форм управління, комунікаційних ланцюгів і спрямовано на вирішення проблем породжених змінами економічного простору, та характеризується взаємодією усіх компонентів, цілісністю, послідовністю, екологічністю, часовою синхронізацією, узгодженістю місії та цілей підприємств, адаптивністю, гнучкістю, незалежністю елементів, соціальною відповідальністю, багатовимірністю, адаптацією, інклюзивністю що дозволить підприємствам аграрної сфери збалансовано розв'язувати актуальні бізнесові завдання нової якості розвитку інтелектуального капіталу в умовах цифрової економіки.

Висновки. У статті здійснено теоретичне узагальнення результатів наявних досліджень і обґрунтування напрямів якісних змін формування нової парадигми розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в умовах цифрової економіки, які стосуються бізнес-моделей, факторів агровиробництва, організаційної культури, цифрової трансформації, процесів всеосяжної інтелектуалізації й екологізації їх діяльності. Зокрема, у статті уточнено сутність поняття «парадигма», визначено наукові підходи щодо її формування, виявлено принципові відмінності нової парадигми розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в умовах цифрової економіки, її основні засади та ключові компоненти. Окреслено етапи формування, внутрішні та зовнішні чинники впливу, виклики, проблеми та переваги нової парадигми розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в умовах цифрової економіки. Обґрунтовано, що запропоновані засади формування нової парадигми розвитку інтелектуального капіталу підприємств аграрної сфери в умовах цифрової економіки враховують динамічність та непередбачуваність зовнішнього середовища, нові виклики, зростання запитів споживачів, характер взаємовпливу елементів організаційної культури та цифрової інфраструктури, місце і роль інтелектуальних ресурсів підприємства, що поєднує в собі використання креативних ідей, більш досконалих технологій, методів та інструментів, організаційних форм управління, комунікаційних ланцюгів і спрямовано на вирішення проблем породжених змінами економічного простору, та характеризується взаємодією усіх компонентів, цілісністю, послідовністю,

екологічністю, часовою синхронізацією, узгодженістю місії та цілей підприємств, адаптивністю, гнучкістю, незалежністю елементів, соціальною відповідальністю, багатомірністю, адаптацією, інклюзивністю що

дозволить підприємствам аграрної сфери збалансовано розв'язувати актуальні бізнесові завдання нової якості розвитку інтелектуального капіталу в умовах цифрової економіки.

Список літератури:

1. Бабчинська О. І. Ключові аспекти сучасної парадигми управління підприємством. *Ефективна економіка*. 2019. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7037>. DOI: 10.32702/2307-2105-2019.5.30
2. Гудзь О. Є., Петькун С. М. Соціальна відповідальність бізнесу в цифровій державі: нові ціннісні орієнтири в пост воєнних умовах. *Наукові перспективи*. 2023. № 7 (37). С. 140–143.
3. Козловський С. В., Синегуб П. С. Парадигма управління інтелектуальним капіталом в умовах дигіталізації сучасної економіки. *Економіка та держава*. 2022. № 2. С. 85–93. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2022.2.85>
4. Марценюк Л. В., Матусевич О. О., Лебедева В. К. Інтелектуальний капітал: теоретико-прикладний аспект застосування в умовах діджиталізації економічних процесів. *Review of transport economics and management*. 2023. № 10(26). С. 39–45. DOI: <https://doi.org/10.15802/rtem2023/300141>
5. Огієнко О. І. Тенденції розвитку освіти дорослих у скандинавських країнах: монографія. Суми : Елада, 2008. 444 с.
6. Сисоєва С. О., Соколовська І. В. Проблеми неперервної професійної освіти: тезаурус наукового дослідження. Київ : Видавничий Дім «ЕКМО», 2010. 326 с.
7. Філософія: словник термінів та персоналій. В. С. Бліхар та ін. Київ : КБІ, 2020. 274 с.
8. Філософський енциклопедичний словник: енциклопедія. НАН України, Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди: голов. ред. В. І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 742 с.
9. Stewart T. A. *Intellectual Capital: The New Wealth of Organizations*. New York, NY: Bantam Doubleday Dell Publishing Group. 1997. 543 p.

References:

1. Babchinska, O. I. (2019). Kliuchovi aspekty suchasnoi paradyhmy upravlinnia pidpriemstvom [Key aspects of the modern paradigm management at an enterprise]. *Efektivna ekonomika*. No 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7037>. DOI: 10.32702/2307-2105-2019.5.30 (in Ukrainian)
2. Hudz O. Ie. & Petkun S. M. (2023) Sotsialna vidpovidalnist biznesu v tsyfrovii derzhavi: novi tsinnisni oriientyry v post voiennykh umovakh [Social responsibility of business in a digital state: new value orientations in post-war conditions]. *Naukovi perspektivy*. No 7 (37). Pp. 140–143. (in Ukrainian)
3. Kozlovskiy S. V. & Syniehub P. S. (2022) Paradyhma upravlinnia intelektualnym kapitalom v umovakh dyhitalizatsii suchasnoi ekonomiky [The paradigm of intellectual capital management in the conditions of digitalization of the modern economy]. *Ekonomika ta derzhava*. No 2. Pp. 85–93. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6806.2022.2.85> (in Ukrainian)
4. Martseniuk L. V., Matusевич O. O. & Lebedieva V. K. (2023) Intelektualnyi kapital: teoretyko-prikladnyi aspekt zastosuvannya v umovakh didzhitalizatsii ekonomichnykh protsesiv [Intellectual capital: theoretical and applied aspects of application in the context of digitalization of economic processes]. *Review of transport economics and management*. No 10(26). Pp. 39–45. DOI: <https://doi.org/10.15802/rtem2023/300141> (in Ukrainian)
5. Ohienko O. I. (2008). *Tendentsii rozvytku osvity doroslykh u skandinavskykh krainakh* [Trends in the development of adult education in the Scandinavian countries]: monohrafiia. Sumy: Elada. 444 p. [in Ukrainian].
6. Sysoieva S. O. & Sokolovska I.V. (2010). *Problemy neperevnoi profesiinoi osvity: tezaurus naukovooho doslidzhennia* [Problems of continuing professional education: a thesaurus of scientific research]. Kyiv: Vydavnychi Dim “EKMO” 326 p. [in Ukrainian].
7. Filosofiia (2020): slovnyk terminiv ta personalii [Philosophy: a glossary of terms and personalities]: V. S. Blikhar ta in. Kyiiv: KVITs. 274 p. [in Ukrainian].
8. Filosofskiy entsyklopedychnyi slovnyk (2002). [Philosophical encyclopedic dictionary]: entsyklopediia. NAN Ukrainy, In-t filosofii im. H. S. Skovorody: holov. red. V. I. Shynkaruk. Kyiv: Abrys. 742 p. [in Ukrainian]
9. Stewart T. A. (1997). *Intellectual Capital: The New Wealth of Organizations*. New York, NY: Bantam Doubleday Dell Publishing Group. 543 p.

FORMATION OF A PARADIGM FOR THE DEVELOPMENT OF INTELLECTUAL CAPITAL OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF THE DIGITAL ECONOMY

The article provides a theoretical generalization of the results of existing research and justification of the directions of qualitative changes in the formation of a new paradigm for the development of intellectual capital of agricultural enterprises in the digital economy, which relate to business models, factors of agricultural production, organizational culture, digital transformation, processes of comprehensive intellectualization and greening of their activities. In

particular, the article clarifies the essence of the concept of “paradigm”, defines scientific approaches to its formation, reveals the fundamental differences of the new paradigm for the development of intellectual capital of agricultural enterprises in the digital economy, its main principles and key components. The stages of formation, internal and external factors of influence, challenges, problems and advantages of the new paradigm for the development of intellectual capital of agricultural enterprises in the digital economy are outlined. It is substantiated that the proposed principles for the formation of a new paradigm for the development of intellectual capital of agricultural enterprises in the digital economy take into account the dynamism and unpredictability of the external environment, new challenges, growing consumer demands, the nature of the interaction of elements of organizational culture and digital infrastructure, the place and role of the enterprise’s intellectual resources, which combines the use of creative ideas, more advanced technologies, methods and tools, organizational forms of management, communication chains and is aimed at solving problems generated by changes in the economic space, and is characterized by the interaction of all components, integrity, consistency, environmental friendliness, time synchronization, consistency of the mission and goals of enterprises, adaptability, flexibility, independence of elements, social responsibility, multidimensionality, adaptation, inclusiveness, which will allow agricultural enterprises to solve relevant business tasks of a new quality of intellectual capital development in the digital economy in a balanced way.

Key words: intellectual capital, agricultural enterprises, digital economy, development, paradigm.